

Kielitieteen periaateoppia suomeksi.

PAAVO RAVILA: **Johdatus kielihistoriaan.** Tietolipas n:o 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1946.

Prof. Ravila tarjoaa 72 sivun laajuisessa oppikirjassaan erittäin ansiokkaan ja hyödyllisen apuneuvon kielitieteen harjoittajille, ennen kaikkea korkeakoulujen opiskelijoille. »Johdatus kielihistoriaan» on selontekoa kielitieteen periaatteista ja siis johdatusta, joka liittyy yhtä hyvin vieraisiin kieliin kuin omaan. Tekijän valitsemat esimerkit ovat useimmiten peräisin suomalais-ugrilaisista kielistä, mutta se seikka ei estä mitenkään myös indo-eurooppalaisten kielten opiskelijaa turvautumasta tähän oppaaseen, koska esimerkeillä valaistut ilmiöt esiintyvät pääasiassa samanlaisina näissäkin kielissä. Tällaista teosta on kovasti kaivattu.

Uusi teos korvaa lähinnä Setälän »Kielentutkimus ja oikeakielisyys» oppikirjaan sisältyvän luvun »Nykyaikaisen kielentutkimuksen periaatteista». Molemmista teoksista on paljon yhteistä — eräät karakteristiset esimerkitkin —, mutta toisaalta pistää silmään myös huomattava erilaisuus kysymyksen käsittelyssä. Ravila on syventänyt ongelmien taustaa ja mahdollistanut eräitä aivan uusia seikkoja periaatteellisen tarkastelun piiriin. Tämä käy ehkä eniten ilmi luvuissa Etymologia, Semologia ja Syntaksi. Sanottakoon heti, että tekijä tarjoaa kaikkialla runsaasti uusia näkemyksiä ja niiden tueksi uusia esimerkkejä.

Näin on laita mm. laajimmassa luvussa, jossa käsitellään äänne-
muutosta ja analogiaa. Esimerkkinä jälkimmäisestä mainitaan s. 19

tunnettu *lahti* (pro *laksi*). Yhtälö *lehti* : *lehden* = *lahti* : *lahden* on tekijän mielestä liian mekaaninen selitys, on koetettava löytää syy, miksi toinen taivutustyyppi vaikuttaa toiseen. Miksi *yksi* ja *kaksi* ovat säilyneet siltä analogiavaikutukselta, joka kohtasi *laksi* asua? Selitys on löydettävissä, syynä on varmaanikin frekvenssi. Tekijä vaatii myös, että äännehistorian tutkija asettaa itselleen kysymyksen, miksi hänen tutkimansa kielimuoto on kehittynyt sellaiseksi kuin se on. »Lopulliset, vaikuttavat syyt pysyvätkin kenties ikuisesti salassa, mutta niiden etsiminen terästä tahtoa ja havaintokykyä sekä irroittaa meidät siitä ajattelemisen laiskuudesta, joka on tutkijoidenkin suurimpana vitsauksena.»

Ne yritykset eräiden äänteenmuutosten tulkitsemiseksi, jotka tekijä tarjoaa, ovat kyllä mielenkiintoisia, mutta mielestäni on runsaasti tapauksia, joissa muutoksen aiheuttajan löytäminen tuntuu toivottomalta. Mainitsen erään sellaisen. Pohjoislyydissä on sananalkuinen *s* muuttunut *š*:ksi etuvokaalisissa sanoissa, mutta säilynyt *s*:nä takavokaalisissa, siis esim. *šärg* 'säрки', mutta *sal'm* 'salmi'. Eräissä lyydiläisalueelta pohjoiseen olevissa karjalaismurteissa (Paatene) on laita päinvastoin: *s* -> *š*- tavataan vain takavokaalisissa sanoissa. Meillä täytyisi olla erittäin tarkat tiedot kummankin murteen äännerakenteesta, eikä vain nykyisestä, vaan aikaisemmasta, ennenkuin voisi ajatellakaan selityksen löytämistä kahdelle ihan vastakkaiselle ilmiölle.

Ravila esittää myös eräitä Setälän teoksesta puuttuvia verraten tärkeitä äänteenmuutosten selitystapoja. Näihin kuuluvat lausepainottomuuden ja nopeatempoisuuden aiheuttamat poikkeukselliset muutokset (esim. *tün* < *tulen*), samoin se ilmiö, josta Ojansuu käytti nimitystä *pyrkimysperäinen analogia* (Zweckanalogie) — aikaisemmin eräitä toisiakin — ja jonka nimenä saksalaisessa kielitieteessä on *hyperkorrekte Bildung*. Kun Ravila s. 26 puhuu tendenssianalogiasta, ehdottaisiin mieluummin juuri tätä nimitystä käytettäväksi. Hän mainitsee myös nimityksen *hyperkorrektisuus* ja sanoo s. 27: »Sellaisia uudennuksia, novaatioita, jotka syntyvät joko siitä, että tavoitellaan vierasta ääntämystä, tai siitä, että tarraudutaan lujasti omaan kiinni, niin että kummassakin pyrkimyksessä harhaidutaan, kutsutaan *hyperkorrekteiksi*.» Voidaan mielestäni kuitenkin kysyä, onko *hyperkorrektisuus* onnistunut nimitys. Se soveltuu tietysti kuulemiini tapauksiin *salma* (pro *salama*), *pieno* (pro *piano*) tai Ravilan mainitsemaan »*svudella* kunnioituksella» (eteläpohjalaisen isännän kirjeessä), mutta »korrekti» (hyperkorrekti) on tuskin paikallaan silloin, kun kirjakielen muodon vastakohtadaksi luodaan näennäinen murremuoto. Venäjä tarjoaa tästä runsaasti esimerkkejä. Näin on esim. ven. murt. *korëta* 'vaunut' syntynyt kirjakielen *karëta* asun sijaan.

Jos kielitieteen periaatteita koskeva teos kirjoitettaisiin indo-eurooppalaisten kielten opiskelijoille, tulisi se yksityiskohdiltaan epäilemättä myös asiallisesti, eikä vain esimerkeiltään, hiukan erilaiseksi. Silloin olisi syytä ottaa puheeksi esim. tapaukset, joissa sananloppuinen konsonantti on irtautunut seuraavan sanan alkuun, vrt. suomen murt. *nuatto* 'aatto' tai *nasse* 'asti'. Myös kielirajoista välittämätön äänteenmuutosten maantieteellinen yhtäjaksoisuus tulisi silloin mainitsemisen arvoiseksi, samoin

yleensä ns. sisäiseen kielimuotoon kuuluva lainaus, joka on esim. Balkanin kielten kannalta erittäin tärkeä.

Erikoisen paljon uutta tarjoaa Ravilan teoksen viimeinen, syntaksia käsittelevä luku. Koko teos on kirjoitettu viehättävästi, joten sen luulisi sytyttävän opiskelijoissa mielenkiintoa kielitieteeseen.

Jalo Kalima.